

Ali je nujna neprekinjena duhovna dejavnost umetnika?

Se ta dejavnost sploh kdaj ustavi ne glede na to, kako svoje stanje vrednoti ustvarjalec?

Kje si, kaj delaš, kaj misliš, kaj snuješ? Mar imaš pravico do počitka? Mar ni slednje tako imenovano odpočivanje uvod v demoralizacijo? Mar ni to začetek duhovne o-mrtvičenosti? Mar se smemo prepuščati počutju lagodnosti?

Mar ni nenehno sotrpjenje in sočutje naša neprestana navzočnost? Mar ni slednja resnična prisotnost že a priori dejavna? Biti navzoč v pravem duhovnem smislu se pravi biti dejaven. Kmetovo delo izterjava celostno prisotnost. Potemtakem je človeška sreča zaobsežena zgolj v celostni prisotnosti. Človeški opravki so le toliko vredni in smiselni, kolikor izterjavajo od nas našo celostno navzočnost.

Celostna prisotnost pa je navsezadnje odvisna od tega, če se znamo slednji hip življenja predvsem intuitivno poistiti z vsem, kar srečavamo, kar se nas dotika. Skratka, življenje izterjava od nas nenehoma odgovore. Vsak hip moramo biti pripravljeni četudi le nemo odgovarjati. Tudi nemi, neizrečeni odgovori nas usmerjajo. Naša usmeritev - bodisi izgovorjena, bodisi zapisana ali nezapisana, bodisi neizgovorjena - nas oblikuje. Po tej naši usmeritvi izoblikovani dajemo življenju smisel in smer.

91

Moralno odločevanje umetnika je predvsem intuitivne narave. Kadar se traged poisti z družbeno - versko pogojenimi normami in jih nujno uveljavlja razumsko - bodisi da gre za Corneilla, bodisi da gre za Ibsena - je nujno krivičen življenju, ki ga utesnjuje v neki določen konvencionalno zaključeni krog družbenega dogajanja svojega časa oziroma družbe, iz katere izhaja. Skratka, gre mu za družbeno resnico in pravico (Za narodov blagor!),

ne pa za poslednji zgolj človeško - eksistenčni naddružbeni res.

Traged ne more ustvarjati nekih družbeno pogojenih, družbi (v banalnem smislu!) služočih tragedij. Dasi je osnova slednje tragedije globoko moralna, ni v nobenem smislu ne poučujoča niti moralistična. Bit tragedije je v razreševanju nekih "mejnih situacij"; to razreševanje pa je zaobseženo v dokončnem dogledanju, v dokončni intuitivni domisli nekega tragičnega spleta. Veljavnost in sila in prepričljivost in življenjska moč tragedije ni v intelektualni spretnosti trageda, ni v izmeri njegovega prilagajanja družbi, niti ni v mojstrskem obvladanju snovi! - marveč je pogojena po mentalni višini ustvarjalca. Intelekt je varljiv - ustvarjalčeva mentalna podstat šele daje tragedovemu delu tisto končno veljavno trdnost in resničnost. Skratka: tragedija, kot najvišja možnost človekovih v umetniško oblikovanje usmerjenih naponov, je uresničljiva le v tem primeru, če je nje ustvarjalec (ob nenehno milostnih predpogojih) v nenehnem boju za kolikor mogoče svobodnejšo in čistejšo človeško samouresničitev.

Mentalnosti ni mogoče ne zastreti niti preigrati - je navzoča v slednjem vzgibu. Z nobeno učenostjo, z nikakršnimi intelektualizmi, niti z duhovičenjem niti ne z vsakovrstnim izposojanjem ne moremo v naši mentalnosti ničesar popraviti, ničesar zatajiti. Ker je v dokončnih premisah mentalnost usodno odločujoča, je resničen traged nujno in neizbežno osebnost.

92 Ker ustvaritev tragedije izterjava od ustvarjalca nenavadne duhovne napore in tveganja, je nujno, da jih je ustvarjalec eo ipso mentalno sposoben. Logično predpostavljamo pri ustvarjalcu tragedije nenehno duhovno disciplino. Skratka: šele celotna duhovna usmeritev ustvarjalca v najvišjo duhovno možnost in dostopnost omogoča umetniku, da je tragičnemu dogajanju kos. Kakor hitro si umetnik domišlja, zamisli, verjame neki dokončno zaključeni, enpot za vselej dogledani cilj (ko se mu zazdi, da nosi absolutno v žepu!) nujno duhovno o-

hromi.

Intelektualno in izkustveno se nam izmika sleđnje trdno spoznanje o smislu in namenu bivanja. Kakor hitro skuša neka religija neko transcendenco s teološko-intelektualnimi prijemi dokončno opredeliti, nujno omrtvi religiozno izkustvo svojih privržencev. Če pa svojo teologijo prireja iz dneva v dan praktičnim potrebam občestva, pa s tem nujno ubije slednji resnični religiozni vzgib. Ne le to; prav ta praktikizem povzroča v območju kristjanskih religij najdoslednejši ateizem, ki mu v zgodovini ni primera. Intelektualistično teologiziranje nujno vodi v banalizacijo transcendence in s tem v nevzdržnost podajanih predstav za slednje misleče bitje. Poniževanje in razvrednotenje religioznega izkustva v neki religiozen praktikizem pa je prav tako usodno in pogubno za religiozno stališče človeka v življenju in v neskončnosti.

Slednja višja ideja in možnost je množici težko ali pa sploh nedostopna. Zgolj daljna možnost, da se jim je izpostaviti za narod (v obrambo jezika!), jih peha v najbolj poniglava izgovarjanja. Višje razvita plast jih mora (če je treba!) s silo obvarovati pred raznaroditvijo!

Potemtakem ima človeštvo in narod vselej in vsakokrat pričakovati velik duhovni vzpon zgolj od mentalno visoko stoječega posameznika. Od osebnosti je odvisen dvig, je odvisna človekova možnost. Če narod ni več sposoben rojevati izjemnih osebnosti, je nujno obsojen na propad. Že to dejstvo samo je v svoji osnovi nerazložljivo in si ga ni moč objasniti z nikakršnimi biološko ne psihološko podprtimi intelektualnimi razlagami. In to velja za vso osnovo naših bivanjskih predstav. In če tu v tem območju, ki se nas dotika, odpove vsak v dokončnost intelektualno zastavljeni razisk - kako naj bomo intelektualno kos dejstvom, ki nas zaobsegajo, ki nujno so, ki smo v njih - in se jih ovemo s tem, da smo, da vztrajamo!

93 Zakaj smo? Zakaj smo dolžni vztrajati? V imenu in v namen kakšnemu smotru? Ob teh vprašanjih odpove vsakršna intelektualno podprta teologija. Vsi njeni razlogi so sumljivi-

ve narave. Slednji njen dokaz je - ko da je iz trte zvit. Zakaj?

Neskončnost Jezusove ljubezni, v njo je zaobjeta naša bivanjska skrivnost. Kdor je sposoben enega samega vzhita te ljubezni, bo z njim zajel življenjsko polnost in moč. Skratka, ta ljubezen je resnična in neprenehna prisotnost. Z njo v srcu smo prizadeti, ranjeni, sočutni, navzoči slednji hip. To ni račun, ni spogledovanje s častjo - marveč je nenehno sotrpjenje, neprestan sočut. In to je naša najgloblja in naša najbolj resnična navzočnost. Vsaka druga in drugačna navzočnost je le navidezna.

In kako ostane ta prisotnost resnično živa, da ne otrpne zgolj v neki sakralni okras, v neko prazno kretnjo, v neki nesmiseln blebet? V čem neprekinjenost živosti tega čustva?

Biti pozorna prisotnost, biti nenehen sočut. Živa navzočnost sem. Če si živa prisotnost ne zase, marveč za vse in vsakogar naokrog - kako? Ne da utoneš v poniglavščini, praznih strahovih in upih, temveč da vztrajaš nemo in da si živo prisoten. Če si nemo navzoč kot živa priča človekove poti, si obenem oslon omahujočim in up obupujočim.

Če se zazrem malemu mucu v oči, se razvije v mojem spominu film čudovitih doživetij, vseh mogočih zableskov, pokrajin, živalskih oči in kretenj. Skozi medij teh oči! Kaj je v teh mladičjih očeh? Je to mentalno čistost sploh mogoče v človeško besedo zadojeti? - Živalskih oči do konca ne razvrednoti banalnost. Nobeno izkustvo jim ne izpije njihove vprašujočnosti, njihove vedno nove začudenosti. Misterij življenja jim je do konca dni navzoč. Le malokateri človek ima moč in pogum in možnost (danost?), da mu življenje ne izpije tega čudežnega leska, da ga izkustvo ne oslepi, da pod težo življenja duhovno ne ohromi.

94 Duhovna ohromitev je dejansko edina nesreča, ki lahko doleti človeka. Namesto da bi bila vsa naša usmerjenost naravnana v to najbolj (nas kot ljudi!) prizadevajoče dejstvo, si utvarjamo vse polno strahov, dejstev vsakršne mogoče narave zgolj zato, da se izmaknemo bistvu stvari, da

pobegnemo sami pred seboj. Ta beg pred soočenjem s samim seboj je pravzaprav izmik pred tragiko bivanja. Osveščati se tragike bivanja je najvišja duhovna možnost. Le skozi to osvestitev - preko vse gluhe samozadovoljnosti in samodostujočnosti - se nam odpro vrata v svet Duha, smo resnično navzoči. Prav zato je vsaka druga prisotnost "dejanska odsotnost". To svojo neprisotnost skušamo sami pred seboj in pred svetom izkazati za resnično prisotnost z velikimi kretnjami in poudarki. Skratka, kolikor manj smo resnično prisotni, toliko hrupnejši so dokazi, tolikanj bolj bučni smo v dokazovanju in izpričevanju naše navzočnosti. Kaže, da je naša prisotnost najresničnejša prav tistikrat, kadar je najmanj slišna, najmanj ljudem na očeh. Tistikrat, kadar se ne razkazujemo in ne kričimo: Tu sem! Da sem prisoten, da sem tu (če sem resnično in od srca prisoten!), ne potrebujem nobenih zunanjih pritrdil in potrdil. Jasno je, da lahko tudi hlinim svojo nemo prisotnost in sem v resnici (ne le navzven!) nenavzoč. Ker pa je nema neprisotnost očitnejša od one, ki se odeva v glasne besede in velike kretnje, nam je v glasnih in burnih razdobjih vsaka resnično globoka navzočnost isto ista s sovražno odsotnostjo.